

Pr Liisa-Ly Pakosta
Justiits- ja digiminister
Justiits- ja Digiministeerium
Suur-Ameerika 1
10122 TALLINN

Teie 8.12.2025 nr 8-1/9866-1

Meie 23.12.2025 nr 6.1-1/189-1

ITL-i tagasiside Eesti digiühiskonna arengukavale 2035

ITL tänab Justiits- ja Digiministeeriumit Eesti digiühiskonna arengukava 2035 koostamise eest ning ITL-i kaasamise eest arengukava ettevalmistamisse. Peame oluliseks, et erasektori vaadet on arengukava kujundamisel arvesse võetud ning et partneritel on olnud võimalus anda sisulist tagasisidet.

ITL-i hinnangul on arengukava üldine suund õige, kuid mitmes kohas vajab see täpsustamist ja fookuse teravdamist, et tagada arengukava parem rakendatavus, mõõdetavus ning vastavus erasektori ja ühiskonna ootustele. Eriti oluliseks peab ITL riigivalitsemise tõhususe, teenuste toimepidevuse ja turvalisuse käsitlemist läbiva ja sidusa põhimõttena kogu arengukavas.

Üldised kommentaarid ja ettepanekud

1. Ettepanekud üld- ja alaeesmärkide täiendamiseks ja täpsustamiseks (joonis arengukava 1. lehel).

ITL leiab, et digiühiskonna arengukavas peaks selgemalt ja kandva sambana esile tulema riigivalitsemise tõhusus. ITL-i hinnangul võiks igal riigiorganisatsioonil olla oma CTO (või äriarhitekti) roll, kelle eesmärk on protsesse efektiivistada tehnoloogia abil.

Seetõttu teeme ettepaneku võtta arengukava fookusesse **efektiivsuse (tõhususe) eesmärk** ja sõnastada üldeesmärk järgnevalt: *Eestis on inimkeskne, usaldusväärne, efektiivne (tõhus), nutikas ja hukukindel digiühiskond*. Samuti teeme ettepaneku võtta üldeesmärgi teisest lausest ära sõna “digiriik”, kuna õigusruum, tehnoloogia ja andmed aitavad muuta elu ühiskonnas kõikjal. Teeme ettepaneku arengukava alaeesmärgid sõnastada **tulemustena**, et oleks kooskõlas üldeesmärgiga:

- Alaeesmärk 1: Maailma parim digiriigi kasutajakogemus - tagatud on digiriigi jätkusuutlikkus läbi efektiivse andmekorralduse, tehisaru turvalise rakendamise (või uute tehnoloogiate rakendamise) ja hukukindla (tehnoloogia)taristu arendamise.

- Alaeesmärk 2: IT-vaatlikum, turvaline ja kaitstud küberruum - Eesti digiriigi teenused on usaldusväärsed ja turvalised (tagatud on Eesti digiriigi teenuste usaldusväärsus ja turvalisus)
- Alaeesmärk 3: Ülikiirete ühendustega Eesti - Töökindel, ülikiire, taskukohane internet on kättesaadav igale Eesti inimesele.

2. Mõõdikute ettepanekud ja tagasiside seatud mõõdikutele

ITL peab oluliseks, et digiühiskonna arengukava mõõdikud kajastaksid lisaks kasutajate rahulolule ka riigivalitsemise tegelikku **tõhususe ja efektiivsuse kasvu**, mis on digiriigi arendamise üks keskseid eesmärgi.

Seetõttu teeme ettepaneku täiendada arengukava mõõdikute süsteemi tõhususe/efektiivsuse mõõdikutega, mis võimaldavad hinnata, kas digitaliseerimine, andmete parem kasutamine ja tehisaru rakendamine toovad kaasa reaalse ressursikasutuse paranemise. ITL rõhutab, et selliste mõõdikute eesmärk ei ole avaliku sektori rolli vähendamine, vaid riigi toimimise tõhustamine, halduskoormuse vähendamine ning ressursside suunamine suurema lisandväärtusega tegevustesse.

Võimalike mõõdikutena soovitame kaaluda näiteks:

- Avaliku sektori tööjõu vajaduse vähenemine, sh eelkõige rutiinsete ja administratiivsete tegevuste osas, mille puhul on eesmärgiks töö automatiseerimine, ümberkorraldamine ja koostöö suurendamine erasektoriga, mitte teenuste kvaliteedi langus. Antud mõõdiku seadmise vajadust toetab ka see, et Statistikaameti rahvastikuprognoside järgi tööealine elanikkond väheneb, mis tähendab, et töötajate arv peab vähenema ka avalikus sektoris. Ametlik statistika (avalikteenistus.ee) on hetkel pigem vastupidine.
- Avaliku sektori valitsemiskulude osakaal SKP-st, eesmärgiga olla maailma madalaimate valitsemiskuludega riik SKP kohta, arvestades Eesti digiriigi küpsust ja ambitsiooni olla rahvusvaheline eestvedaja.
- IKT-valdkonna tööjõu osakaal avalikus sektoris (nt IT majade töötajate arv), sh selle proportsiooni paikapanek ning eesmärgistatud muutus ajas, lähtudes põhimõttest, et digilahenduste, andmete ja tehisaru kasutuselevõtt ning koostöö erasektoriga peab võimaldama sama või paremat teenust pakkuda väiksema inimressursiga.
- Alaeesmärkide 1 ja 2 mõõdikud (rahulolu avalike digiteenustega, usaldus digiteenuste turvalisuse vastu) on ITL-i hinnangul ebapiisavad. Kas oleks võimalik lisada mõni mõõdik digiriigi toimepidevuse kohta?

3. Arengukava arusaadavus ja põhidokumendi ning arengukava lisade kooskõla

ITL-i hinnangul raskendab arengukava eesmärkide, alaeesmärkide ja tegevussuundade selgust ja arusaadavust arengukava põhidokumendi ja lisade ülesehituse mittehaakuvus. Konkreetselt:

- Lisas 2 (lisade dokument lk 2-3) toodud kasutajakesksete teenuste arendamiseks ja osutamiseks valdkonnale seatud kolm eesmärki, mis ei ole aga oma sõnastustes ja sisus üksteisele samad põhidokumendis toodud personaalse riigi ja kasutajakesksete teenuste bloki kahe tegevussuunaga (põhidokument lk 2-3). Seega puudub eesmärkide omavaheline loogiline seotus ja pole võimalik selgelt järgida, milliste tegevussuundade kaudu, kuidas eesmärgid saavutatakse.
- Lisa 2 puhul tekkis ITL-il küsimus, millega on tegu? Lisa 2 kannab pealkirja „Olukorra analüüs ja tegevused arengukava eesmärkide täitmiseks“ – kas tegemist on hetkeolukorra analüüsiga

ja/või arengukava tegevuskavaga? Soovitame olukorra analüüsi ja tegevuskava kajastamist eraldi osades ja sama liigenduse järgi nagu on tegevusi kategoriseeritud arengukava põhidokumendis.

Sõnakasutuse ettepanekud arusaadavuse parandamiseks:

- Arengukava arusaadavuse eesmärgil soovitame võimalusel vältida selliste terminite kasutamist, mis ei ole üldlevinud, nt tegum, tegumipõhisus, tegumikonkurents, pahategum.
- Arengukavas on kasutatud mõisteid „IKT ja idusektor“. Soovitame see asendada ühtse terminiga „tehnoloogiasektor“.
- Teeme ettepaneku lisada mõistete loetellu (Lisa 1) mõiste „digiühiskond“. See aitaks paremini mõista ka arengukava skoopi. Sõnastusettepanek: **Digiühiskond** – sotsiaalne ja majanduslik elukorraldus, kus digitehnoloogiad, andmed ja ühenduvus on lõimitud inimeste igapäevatoimingute, ettevõtluse ja riigivalitsemisega, et suurendada elukvaliteeti ja riigi konkurentsivõimet.

Ettepanekud arengukava alapeatükkide kaupa

1. Praegune kontekst: murrang ja vastasseis

- Loetletud on arengukava tegevuskeskkonda kujundavad neli vääramatut jõudu, nende hulgas „majanduse digitaalne lõhe ja vähearenenud andmemajandus“ ja „avaliku sektori teenuste killustatus“. Leiame, et need on pigem **hetkeolukorra suured väljakutsed**, mitte vääramatu jõud, mida ei ole võimalik mõjutada ega ette näha.
- Leiame, et neljandat punkti (avaliku sektori teenuste killustatus) oleks vajalik sisult laiendada. Lisaks killustatusele on probleemiks ka tehnoloogilise taristu tehnoloogiline võlg ja pärandvara (legacy) süsteemide suur osakaal, mida tuleks meie hinnangul hetkeolukorra peamistes punktides kajastada.
- Lisada neljanda punkti (avaliku sektori teenuste killustatus) kirjeldusse sõna „turvalisus“: „Tuleviku proaktiivne riik nõuab platvormipõhist lähenemist ja radikaalset koostalitlust, mida toetavad andmete väärindamine, privaatsuskaitse **ja turvalisus** ning taaskasutatavad tarkvaralahendused ja komponendid.“

2. Põhimõtted. Väga toetame, et sellised põhimõtted on dokumenti loodud, millest läbivalt lähtutakse. Samas ITL leiab, et sõnastatud põhimõtted (tabel leheküljel 2) vajavad ülevaatamist, täiendamist ja ühtlustamist:

- Põhimõte „nutikas koostöö“ - see peaks olema selgelt era- ja avaliku sektori koostöö kohta ja eraldi põhimõttena tuleks esitada „rahvusvaheline maine“. Ettepanek sõnastada need põhimõtted järgnevalt:
 - Nutikas koostöö - ehitame digiriiki koostöös erasektoriga /või digiriigi arendamine ja haldamine toimub riigi ja erasektori koostöös
 - Rahvusvaheline maine - hoiame ja edendame Eesti kui juhtiva digiriigi kuvandit
- Ühe põhimõttena tuleks lisada ka juurdepääs andmetele. Kõik mitte-personaliseeritud andmed peavad olema kättesaadavad innovatsiooniks.

- Läbiva põhimõttena ei ole toodud välja turvalisuse tagamist. Teeme ettepaneku lisada: arengukava elluviimisel lähtutakse süsteemse vastupanuvõime (*resilience*) põhimõttest. See tähendab, et digiühiskonna turvalisust ei vaadata vaid küberkaitsena, vaid ühenduvuse, taristu, juhtimise, keskkonnamõju ja tehnoloogia ühismõjuna, tagades riigi toimimise ka liitkriiside korral.
- Ettepanek laiendada põhimõtet „usaldus ja ennetus“ nii, et selles sisalduks põhimõttena ka turvaline ja kaitstud küberruum. Soovitame kaaluda see põhimõtte kokku kirjutada „katkematu toimepidevus“ põhimõttega, et vältida sisulist dubleerimist ja lühendada põhimõtete loetelu.
- Põhimõtte „Pidev uuendusmeelsus“ – kas see on vajalik? Teeme ettepaneku loetelu lühendamise eesmärgil see välja jätta.
- Põhimõtte „Elukestev digipädevus“ kirjelduses on sõna „väärtustame“ liiga umbmäärane, mistõttu soovitame sõnastada järgnevalt: **Tagame digi- ja andmeoskuste pideva arengu.**

3. Alaeesmärk 1: Maailma parim digiriigi kasutajakogemus

- Teeme ettepaneku lk 3 punktis 2 toodud tegevussuuna „võtame tehisintellekti kasutusele Eesti igas nurgas“ sõnastust muuta ja lisada, et TI-d kasutatakse nutikalt ja teadlikult, sest TI rumalal kasutamisel on ka oluline varjukülg. Leiame, et arengukava ei peaks keskenduma TI kasutuse edendamisel mitte üksnes kvantiteedile („kasutus Eesti igas nurgas“), vaid ka kvaliteedile.
- Alaeesmärgi 1 juures (nt lk 3 punktis 3) tuleks arengukavasse planeerida ka piisavate ressursside olemasolu hukukindla tehnoloogitaristu pärandvara (legacy) uuendamiseks ja kaasaajastamiseks (sh vajadusel era- ja avaliku sektori koostöös).
- Lk 3 punktis 3 toodud tegevussuund „koondame IKT-ressursse, vältime dubleerimist ja rakendame strateegiliselt pilvelahendusi“ – nõustume, et (asjatut) dubleerimist on kohane kindlasti vältida, kuid samas on oluline tagada ka toimepidevus. Kuidas seda tagada plaanitakse, see arengukavast selgelt välja ei tule. Lihtsalt pilvelahenduste kasutamine ei aita automaatselt toimepidevust tagada.
- Eelnevalt viidatud punktis on toodud „juurutame EUDI digikukru“ – EUDI/digikukkur on EL-i otsekohalduvast õigusaktist tulenev nõue, seetõttu on see liiga madal ambitsioon arengukava jaoks.
- Miks on arengukava põhidokumendis ja lühikokkuvõttes toodud tulevikustsenaariumid erinevad? Põhidokumendis „Nähtamatu kolimine“ ja lühikokkuvõttes „Nullbürokratia“. Sama tähelepanek ja küsimus on meil ka teiste alaeesmärkide tulevikustsenaariumite osas.

4. Alaeesmärk 2: IT-vaatlikum, turvaline ja kaitstud küberruum

- Arengukava lühikokkuvõttes on alaeesmärgi sõnastuses kasutatud omadussõna „IT-vaatlik“, põhidokumendis „IT-vaatlikum“. Palume ühtlustada ja kasutada läbivalt põhivormi ehk omadussõnade algvõrret: IT-vaatlik, turvaline, kaitstud.
- Eelmises DÜAKis oli sees, et avalik sektor liigub null-usalduse turbearhitektuuri (zero trust architecture) suunas. Teeme ettepaneku see ka uude arengukavasse tagasi lisada.

- Lk 4 punkti 2 on vajalik juurde lisada (kas või arengukava lisades), et riik asub panustama elutähtsate teenuste ja taristu toimepidevuse kindlustamise toetamisse, sh näiteks ka piisava hulga riigikaitseliste töökohtade võimaldamisse (sh partnerite juures) ja vajalikku rahastusse. Teeme ettepaneku lisada: „Töötame selle nimel, et lisaks ühenduvuse laiendamisele on tulevikus on osa ELi vahendeid suunatud ka taristu toimepidevuse kasvatamisse“.
- Lk 4 punkti 3 (Kujundame ennetavalt turvalise küberkeskkonna) toetamiseks on vajalik, et Alaeesmärk 2 sisaldaks ka tehisintellekti kasutamise ja -süsteemidega seotud küberturbe kaitsemeetmete täiendavat väljaarendamist riigi poolt, et tagada seotud riskide leevendamine.

5. Alaeesmärk 3: Hüperühendustega Eesti

- Teeme ettepaneku muuta alaeesmärgi sõnastust ning läbivalt loobuda sõna „hüperühendused“ kasutamisest ja asendada see sõnapaariga „ülikiired ühendused“, „gigabitiajastu“ või „gigabitiühendused“. Sõna "Hüperühendus" on selles kontekstis ka sisult väär ja eksitav (termini hyperconnectivity tähendus on hoopis midagi muud ja ei tähenda kiireid sideühendusi). Seega teeme ettepaneku sõnastada alaeesmärk järgnevalt: „Ülikiirete ühendustega Eesti“ ja selle lahtikirjutus järgnevalt: „Eesti digiühiskond liigub kindlalt gigabitiajastusse, kus igas asukohas on 2035. aastaks kättesaadav turvaline ja töökindel sideühendus, mille kiirus võimaldab tarbida uuenduslikke teenuseid, toetades majanduse digipööret ning tagades inimestele ja ettevõtetele piiranguteta võimalused õppida, töötada ja luua väärtust.“

Võtmesuund 1 kommentaarid:

- Leiame, et pikemas perspektiivis on vajalik läbi mõelda, kuidas soodustada sidevaldkonda ka erainvesteeringute tegemist. Need alaeesmärgi alapunktid sellest paraku ei räägi. Teeme ettepaneku sõnastada punkt 1 lk 5 järgnevalt: „Arendame välja innovatsiooni ja **sidevaldkonda investeeringute** tegemist soodustava reeglistiku, mis arvestab turu stabiilset arengut.“
- Võtmesuunas 1 (lk 5 punkt 1) toodud tegevused on sisult kattuvad võtmesuunas 3 toodud tegevustega, mis käsitleb sidetaristu toimepidevust. Toimepidevus ja koostöö välisühenduste kaitsmiseks peaks olema just nimelt toimepidevuse all. Palume üle vaadata ja korrastada eesmärgiga vältida dubleerimist.
- Puudu on põhimõttelised aspektid, mis kirjeldaksid seda, milline võtmesuunas kirjeldatud „ajakohane ja ettevaatav regulatiivne keskkond“ peaks side arenguks Eestis olema. Teeme ettepaneku lisada punkti 1 kaks alamtegevust:
 - Tagame stabiilse ja sidevaldkonda investeeringute tegemist soodustava õiguskeskkonna. Muudatused telekomisektorit reguleerivates EL-i õigusaktides vastavad Eesti kui väikeriigi ja EL-i piiririigi huvidele;
 - Lihtsustame sidevõrkude ehitamist Eestis ja vähendame sidevaldkonna ülereguleeritust.
- Meile teadaolevalt on kõik välisühendused eraomanduses, seega riik ei loo sidetaristu välisühendusi ja on arusaamatu, miks see arengukavas eesmärgiks võetakse. Tekkis küsimus, kas riik hakkab tõesti ise välisühendusi ehitama?

Võtmesuund 2 kommentaarid:

- Kuna valgete alade katmine kiire internetiühendusega peab edaspidi olema tehnoloogianeutraalne, **toetab ITL lähenemist, et DÜAK-i tasandil käsitletakse püsivõrgu ja raadiosidevõrgu arendamise eesmärgi ühtse alapunktina.**
- Siiski ei ütle DÜAK mitte midagi turutõrke piirkondade katmise kohta, ei sea eesmärgi, ei prioriseeri. „Toetame strateegiliselt“ punkt peaks ITL-i hinnangul avama, milles strateegia seisneb, mis on selle põhiline lähtekoht? Lisaks, valgete alade katmiseks ei ole raha (olemas on ca 5% sellest, mida vajatakse gigabitiühiskonnani jõudmiseks). DÜAK **peab seadma eesmärgiks riikliku rahastuse tagamise valgete alade katmiseks.**
- Meile jääb selgusetuks, mida on mõeldud eelduste loomise all uute tehnoloogiate rakendamiseks kõrge ühiskondliku mõjuga valdkondades? Teeme ettepaneku asendada see punkt järgneva: *piisava sagedusressursi planeerimine 6G tarbeks*, sh olemasolevate sageduste maksimaalne kasutus ja uute vabanevate sagedusalade esmajoones mobiilsidele suunamine. Siin peaks olema selge riiklik põhisuund, et ressursid suunatakse eelkõige 6G kasutuselevõtuks ja mõistetakse, et ka julgeoleku vajadusteks, kuid satelliit-, wifi-, privaativõrgud jms jääb Eesti oludes marginaalseks ja ei tohi saada piiratud ressursist ebaproportsionaalselt suurt osa.
- Teeme ettepaneku punktis „toetame strateegiliselt ühenduste rajamist turutõrkepiirkondadesse maal ja transpordikoridorides“ võtta sõnastusest välja täpsustus „maal ja transpordikoridorides“, sest turutõrke olukorras pole vahet, kas tegu on seejuures maapiirkonna, transpordikoridori vms "valge alaga".
- Teeme ettepaneku lisada punkt: „Soodustame sidevaldkonda ja ülikiiretesse internetiühendustesse investeringute tegemist“. Selleks, et sidevõrke (sh maste) oleks Eestis lihtsam ja kiirem rajada, on vaja lihtsustada side ehitamise regulatsioone (nt peaks saama maanteede äärde paigaldada transpordimaale maste jne).

Võtmesuund 3 kommentaarid:

- Võtmesuuna kirjelduses räägitakse riigisidest ja välisühendustest. ITL-i hinnangul ei ole need ainsad ega ka määravad aspektid tagamaks Eesti sidevõrkude toimepidevus kriisis, sh erakorralises olukorras. Näiteks, ülimalt oluline on riigi panus sellesse, et tagatud oleks võimalikult hea elektrivarustus ka erakorralises olukorras (elektri näol on tegu sidevõrkude toimepidevuseks vajaliku ressursiga). Selle teema süsteemne lahendamine peaks ITL-i hinnangul olema riigi poolt prioriteet.
- Toetame, et toimepidevuse ja turvalisuse kindlustamine on globaalseid olusid arvestades oluline eesmärk. Kuna aga riik ei ehita ise sidetaristu välisühendusi, siis ei peaks DÜAK nimetama eesmärgina välisühenduste loomist. Senini on erasektor neid iseseisvalt ehitanud ja me ei näe, et seda tegevust on tarvis rahaliselt toetada. Kui tugi seisneb regulatsioonide lihtsustamises, siis see on tervitatav, aga siis peaks olema sõnaselgelt kirjas, et välisühenduste loomisel lihtsustatakse loamenetlusi, vähendatakse eeluuringute nõudeid jmt.
- DÜAK peaks panema rõhu välisühenduste kaitsmisele (veealune kaablite seiresüsteem, kiirreageerimisvalmidus rünnete korral jms). Ka elutähtsa taristu siseriiklike ründeid tuleb prioriseerida (kiirem reageerimine, põhjalikum uurimine, karmim karistus. Ei saa lähtuda vaid ründe rahalisest väärtusest).

6. Tagasiside arengukava põhidokumendi lõpuosade (lk 6-8) kohta

- Teiste valdkondade kaasatus ja ootused peatüki tabelis (lk 6) on toodud „IKT rohepöörde elluviimine“. Pakume alternatiivse sõnastuse: „IKT süsteemse vastupanuvõime ja jätkusuutlikkuse edendamine“. Eesmärk peaks olema keskkonnajalajälje/keskkonnamõju vähendamine ja seeläbi ressursitõhusam tegevus. Leiame, et uued tehnoloogiad jm arendused tuleks läbivalt siduda mitte ainult keskkonnasäästu, vaid ka pikaajalise elujõulisusega (resilience).
- Tabelis (lk 6) on toodud „Järgida infoturbestandardit teenuse kogu elutsükli vältel“ - see on seadusest tulenev kohustus, mistõttu ei ole ITL-i hinnangul vajalik seda arengukavas eraldi välja tuua.
- Peatükis „koostöö teiste valdkondadega“ peame oluliseks vastata küsimusele „Kuidas?“ Teeme ettepaneku selles peatükis tuua välja ja luua seos iga ministeeriumi vastava arengukava ja DÜAKi vahel, kirjutades iga valdkonna juurde, milles peamine koostöö seisneb või mis arengukavaga teises valdkonnas seotud on.
- Tabelis 1 (lk 7) „Digiühiskonna arengukava juhtimisraamistik“ teeme ettepaneku lisada sektoriülese koostöö ja poliitikakujunduse roll resilientsuse loojana. Digiühiskonna resilientsuse tagamine on valdkonnaülene juhtimisülesanne, mis nõuab tihedat koostööd majandus-, kaitse- ja keskkonnavaldkondade vahel. Arendatakse välja regulatiivsed raamistikud, mis toetavad erasektori ja akadeemia kaasamist riiklikku resilientsuse mudelisse.
- Arengukava viimasel leheküljel toodud loetelu käsitleb üleriigiliste sammude eelarve ja tegevuste planeerimist kuni aastani 2027. Palume lisada selgitus, kuidas tagatakse jätkusuutlikkus valitsemisalade üleselt pärast 2027. aastat.
- Eelnevalt nimetatud loetelus on toodud punktina „tehisaru kasutamisel Euroopa Liidu AI-määruse nõuete järgima hakkamine“ – tegemist on EL õigusaktidest tuleneva kohustusega, mistõttu pole selle väljatoomine arengukava põhidokumendis meie hinnangul asjakohane.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Doris Pöld
Tegevjuht

Kadri Pungas, kadri.pungas@itl.ee